

ЕКОЛОГІЧНА ДИПЛОМАТІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

ENVIRONMENTAL DIPLOMACY OF THE EUROPEAN UNION

Гуцова О.С., студентка III курсу міжнародно-правового факультету
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Яковюк І.В., д.ю.н., професор,
завідувач кафедри права Європейського Союзу
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена аналізу відносно нового явища – екологічної («зеленої») дипломатії. Екологічна політика стала одним із стовпів міжнародного співробітництва в епоху після «холодної війни». Екологічна дипломатія як феномен XX – XXI ст. розвивалася як реакція світової спільноти на зростання загрози екологічної катастрофи. Екологічні режими переплітаються з іншими галузями співробітництва. Взаємозв'язок між міжнародними екологічними та іншими багатосторонніми договорами та інституціями характеризується як конфліктами, так і співпрацею. Належна увага приділяється визначенню цього терміна. Зважаючи на різне походження і характер екологічних проблем, зазначається, що екологічна дипломатія може проводитися на міжнародному, регіональному (наприклад, в рамках Європейського Союзу) та двосторонньому рівні. Європейський Союз є активним учасником міжнародного екологічного співробітництва. Він є ініціатором проведення багатьох екологічних заходів і підписання угод в сфері захисту навколишнього природного середовища і клімату. Європейський Союз займається координацією екологічних інтересів держав-членів, урядових та неурядових організацій, які відіграють важливу роль у вирішенні глобальних викликів. Екологічна дипломатія ЄС означає співпрацю держав-членів і Союзу як наднаціонального утворення, спрямовану на вирішення глобальних і регіональних проблем. Особлива увага в статті приділяється проблемі інституціоналізації екологічної дипломатії, зокрема аналізу таких документів, як Договір про Європейський Союз, Договір про функціонування Європейського Союзу, Загальна програма екологічних дій Союзу до 2030 р. Держави, які прагнуть набути членства у ЄС, повинні відповідати його екологічним правовим стандартам, запроваджувати і втілювати ключові принципи екологічного законодавства Європейського Союзу.

Ключові слова: екологічна дипломатія, європейська дипломатія, переговори, екологічна політика, Європейський Союз, екологічне законодавство, загальна програма, екологічні дії.

This article analyzes the relatively new phenomenon of environmental ("green") diplomacy. Environmental policy has become one of the pillars of international cooperation in the post-Cold War era. Environmental diplomacy as a phenomenon of the twentieth – twenty-first century developed as a response of the world community to the growing danger of ecological disaster. Environmental regimes are intertwined with other areas of cooperation. The relationship between international environmental and other multilateral treaties and institutions is characterized by both conflict and cooperation. This article pays due attention to the definition of the term. Due to the different origins and nature of environmental problems, it is noted that environmental diplomacy can be conducted at the international, regional (e.g. within the European Union) and bilateral level. The European Union is an active participant in international environmental cooperation. It is the initiator of many environmental events and the signing of agreements in the field of environmental and climate protection. The European Union coordinates the environmental interests of member states, governmental and non-governmental organizations that play an important role in addressing global challenges. EU environmental diplomacy means the cooperation of member states and the Union as a supranational entity aimed at solving global and regional problems. Particular attention in the article is paid to the problem of institutionalization of environmental diplomacy, in particular the analysis of such documents as the Treaty on European Union, the Treaty on the Functioning of the European Union, the Common Environmental Action Program of the Union until 2030. States, aspiring for membership in the EU, must comply with its environmental legal standards, introduce and implement the key principles of the environmental legislation of the European Union.

Key words: environmental diplomacy, European diplomacy, negotiations, environmental policy, European Union, environmental legislation, common program, environmental actions.

Постановка проблеми. Дипломатія – це офіційна діяльність глав держав та глав урядів, відомств закордонних справ, дипломатичних представництв та інших органів зовнішніх зносин з реалізації цілей та завдань зовнішньої політики держави, а також захисту прав та інтересів держави, її установ та громадян за кордоном [1, с. 316]. Зазвичай дипломатія асоціювалася саме з державою як суб'єктом міжнародного права, а тому вважалося, що лише держави можуть здійснювати дипломатичну діяльність. Проте, з розвитком міжнародних відносин та міжнародного права з'явилися нові суб'єкти міжнародного права, наприклад Європейський Союз, які також можуть вступати у дипломатичні відносини. Не залишилася без розвитку й спрямованість дипломатії. Якщо протягом тривалого часу основними об'єктами дипломатії були питання війни та миру, то в сучасних міжнародних відносинах дипломатія спрямовується також на врегулювання більш широкого кола питань, зокрема, соціальних, культурних, екологічних. Тому виокремлюють такі види дипломатії як культурну, екологічну і навіть спортивну дипломатію. Проте, в науці міжнародного права ще не достатньо ретельно досліджено нові види дипломатії. Зокрема, у вітчизняній юридичній науці потребує додаткового дослідження зміст екологічної («зеленої») дипло-

матії, яка в останні десятиліття набирає дедалі більшої ваги і поширення.

Огляд останніх досліджень. Протягом останніх десятиліть екологічний порядок денний користується особливою популярністю у науковців і громадських діячів. Більшість досліджень складають роботи, присвячені окремим екологічним програмам, реформам і актам. Питання, пов'язані з екологічною дипломатією були предметом досліджень як зарубіжних (Р. Бенедік (R. Benedick), К. Дорсі (K. Dorsey), Е. Каллаб (E. Kallab), Д. Макфарлейн (D. Macfarlane), Л. Ніколас (L. Nicolas), Л. Саскінд (L. Susskind), М. Тольба (M. Tolba) та ін.), так і вітчизняних (А. Алімов, А. Бохан, І. Габро, С. Глібова, М. Микієвич, Ю. Присяжнюк, А. Трофимчук, В. Ціватий, С. Черкасов та ін.) науковців. Водночас більшої уваги потребує дипломатична діяльність Європейського Союзу, якому належить роль лідера у розвитку екологічної дипломатії, спрямованої на відновлення екосистеми планети.

Мета статті – з'ясувати сутність та значення екологічної дипломатії Європейського Союзу, дати оцінку її впливу на систему міжнародних відносин.

Виклад основного матеріалу. Вперше термін «екологічна дипломатія» у науковий обіг був введений в 1983 р. в книзі «Екологічна дипломатія: минуле і майбутнє

трансграничних відносин США і Канади» і з тих пір він набув широкого застосування. Внаслідок своєї новизни цей термін не має належного науково-теоретичного обґрунтування і загальновизнаного визначення, перебуваючи в стадії активного обговорення. Це обумовлено тим, що цей вид міжнародної діяльності лише позначений як один із напрямів дипломатичної практики. Так, одні автори під екологічною дипломатією розуміють «сприяння спільному прагненню до збереження природних ресурсів за допомогою сталого функціонування та відповідальне управління охороною навколишнього середовища» [2], інші – «переговори, які в більшості випадків ведуться під час конференцій, що організовані і підтримані ООН і закінчуються підписанням декларацій, договорів і угод» [3].

Досить поширеним є підхід, відповідно до якого екологічна дипломатія розуміється як діяльність, що вирішує виключно екологічні питання. Але на практиці екологічна дипломатія регулярно стикається з багатьма іншими темами пов'язаними з торгівлею (наприклад, торгівля видами, що знаходяться під загрозою зникнення), інтелектуальною власністю (такі як права корінного та місцевого населення на використання природних генетичних ресурсів), енергетикою (досягнення цілей щодо скорочення викидів парникових газів, використання біопалива тощо), здоров'ям (зокрема, вплив на здоров'я від споживання генетично модифікованих організмів – ГМО) і навіть безпекою (наприклад, наслідки глобального потепління для транснаціональної міграції) [4, с. 239–240].

Екологічна дипломатія – це зусилля спрямовані на підтримку співробітництва та досягнення згоди в питаннях управління природним середовищем. Іншими словами, це процес та метод забезпечення міжнародної згоди з питань навколишнього середовища [5, с. 4].

Сучасна екологічна дипломатія, на думку С. Глібової, як комплексне та багатоаспектне явище розвивається відразу на кількох рівнях: міжнародний – в рамках ООН; регіональний – багатосторонні угоди та організації, насамперед Європейський Союз; екологічну дипломатію можна також розглядати у системі багатосторонніх та двосторонніх угод. Вона включає в себе складні зв'язки між зовнішньою та внутрішньою політикою (система певних заходів) і політикою (сфера відносин) [6].

Екологічну дипломатію вирізняють невоєнні методи її реалізації, зокрема організація та проведення різнопланових екологічних заходів (еко-форуми, освітні семінари та проекти, «зелені» кінофестивали тощо), консультації та переговори щодо екологічних та кліматичних проблем, підписання двосторонніх та багатосторонніх екологічних угод. В екологічній дипломатії активно використовуються широкий спектр інструментів та методів, зокрема економічні інструменти охорони навколишнього середовища, а саме: екологічні податки, штрафи, субсидії та багато іншого.

Екологічна криза підштовхнула Європейський Союз до розвитку природоохоронної діяльності. Протягом 1970 – 1980-х років він приєднався до багатьох міжнародних конвенцій із захисту навколишнього середовища. Мета, завдання і принципи природоохоронної діяльності на рівні установчих документів вперше набули закріплення у Єдиному Європейському акті (1986 р.). Відповідно до принципу субсидіарності [7], якщо держави-члени самостійно не справляються з реалізацією екологічної політики, то цим займається Європейський Союз на наднаціональному рівні.

На рівні установчих договорів ЄС на сьогодні наявні необхідні для здійснення екологічної дипломатії засади. Відповідно до ст. 191 Договору про функціонування Європейського Союзу політика Союзу щодо навколишнього середовища має сприяти досягненню наступних цілей: збереження, захист та покращення якості навколишнього середовища; охорона здоров'я людей; розумне та раціо-

нальне використання природних ресурсів; сприяння на міжнародному рівні вирішенню регіональних та світових проблем навколишнього середовища та, зокрема, боротьба зі зміною клімату [8]. Також згідно з п. f ч. 2 ст. 21 Договору про Європейський Союз: Союз визначає та здійснює спільну політику та заходи, і працює для високого рівня співпраці в усіх сферах міжнародних відносин для того, щоб сприяти розвитку міжнародних заходів для збереження та покращення стану навколишнього середовища й зваженому управлінню світовими природними ресурсами, з метою забезпечення сталого розвитку [9].

Рішенням Європейського Парламенту та Ради ЄС [10] було схвалено 8-му *General Union Environment Action Programme to 2030*. Вказана «програма» є планом дій ЄС в сфері екологічної політики до 2030 року. В пп. iii та v п. ah ст. 3 даної програми відповідно зазначено, що для досягнення пріоритетних цілей, викладених в ст. 2, від Комісії, держав-членів, регіональних та місцевих органів влади і зацікавлених сторін, у відповідних випадках, вимагається наступне: посилення співробітництва з урядами, бізнесом, соціальними партнерами та громадянським суспільством у третій країнах і міжнародних організаціях для створення партнерств та альянсів з метою захисту навколишнього середовища та клімату, а також сприяння співробітництву з питань навколишнього середовища та зміни клімату, в тому числі G7 та G20; зміцнення міжнародного екологічного управління шляхом усунення прогалин і посилення поваги до визнаних міжнародних принципів в сфері навколишнього середовища та їх застосування [10].

За даними Європейської Комісії станом на серпень 2017 р. Європейський Союз є стороною або підписантом 29 багатосторонніх угод з питань навколишнього середовища. Якщо ж враховувати також протоколи, додатки та доповнення до вказаних угод, то загальна їх кількість становитиме близько 59 [11]. Тематика вказаних міжнародних угод є різноманітною: біотехнології, хімікати, зміна клімату, природа та біорізноманіття, відходи та ін. Тобто, ЄС здійснює активну екологічну дипломатію шляхом підписання як багатосторонніх, так і двосторонніх міжнародних угод в сфері навколишнього середовища.

У 2003 р. Європейська Рада вирішила заснувати Мережу «зеленої» дипломатії (*Green Diplomacy Network*), яка спочатку мала на меті сприяти інтеграції екологічних цілей у зовнішні відносини ЄС шляхом створення неформальної мережі експертів у національних столицях.

Європейська Рада підтверджує своє зобов'язання інтегрувати питання навколишнього середовища у зовнішні відносини шляхом сприяння європейській дипломатії щодо навколишнього середовища та сталого розвитку. В цьому контексті вона [Рада] схвалює створення мережі експертів під егідою Президентства в повній співпраці з Комісією, як це передбачено стратегією, схваленою в Барселоні, щодо інтеграції навколишнього середовища у зовнішню політику Ради з загальних питань [12].

Основним направленням *Green Diplomacy Network* став розвиток міжнародних відносин шляхом укладення двосторонніх міжнародних угод з питань, зокрема, біорізноманіття, водних ресурсів, застосування хімікатів. Вказана ініціатива мала за мету інтеграцію питань навколишнього середовища в міжнародні відносини.

Green Diplomacy Network скликалася з метою подальшого інформування держав-членів про майбутні переговори з питань навколишнього середовища міжнародному рівні та можливих дій ЄС в таких переговорах. В подальшому ця мережа збиралася в межах Європейської служби зовнішніх зв'язків. Під головуванням Європейської служби зовнішніх зв'язків мережа стала втіленням успішної моделі співпраці між національними делегаціями та делегаціями ЄС у третій країнах. Це пояснюється тим, що також були створені локальні мережі *Green Diplomacy Network*, що дало змогу представникам дипломатичних

структур держав-членів регулярно консультиватися один з одним під керівництвом місцевої делегації ЄС. Ці місцеві відділення виконують два ключові завдання. По-перше, вони просувають позицію ЄС щодо екологічних проблем за допомогою роз'яснювальних кампаній та неформальних консультацій. Така діяльність, як правило, була зосереджена на підготовці міжнародних кліматичних самітів. По-друге, місцеві мережі *Green Diplomacy Network* також допомагають збирати інформацію про позиції третіх країн щодо екологічної політики з метою надання додаткових даних учасникам переговорів від ЄС. Щодо цього, мережа сфокусована на країнах BASIC (Бразилія, Південна Африка, Індія та Китай), що мають досвід роботи як блок у глобальних кліматичних переговорах, часто відстоюючи позиції, альтернативні позиціям ЄС. Враховуючи висновки, прийняті 15 лютого 2016 р. Радою із закордонних справ з теми «Європейська кліматична дипломатія після Конференції сторін 21», сфера діяльності, яку буде здійснювати мережа, найімовірніше, розшириться. Відтак, очікується, що *Green Diplomacy Network* розширить свою діяльність від урядів до міжнародних організацій, громадянського суспільства та «зеленої» промисловості. При цьому метою буде не тільки відстоювання проблеми зміни клімату, а й підтримка імплементації Паризької угоди та залучення фінансуючих для рішення проблем клімату від приватних інвесторів [13].

На даний час, одним з головних напрямків екологічної дипломатії є вирішення проблем зміни клімату, тобто кліматична дипломатія.

У зв'язку з тим, що клімат є сьогодні основним об'єктом екологічної дипломатії ЄС, в 2019 р. Комісія презентувала програму *European Green Deal* – нову стратегію зростання, що має на меті перетворити на справедливе та процвітаюче суспільство з сучасною, ресурсоефективною та конкурентоспроможною економікою, де у 2050 р. не буде фактичних викидів парникових газів, і де економічне зростання не пов'язане з використанням ресурсів. Екологічні амбіції не будуть досягнуті, якщо Європа буде діяти наодинці. Причини зміни клімату та втрати біорізноманіття є глобальними і не обмежені національними кордонами. ЄС може використати свій вплив, досвід та фінансові ресурси для мобілізації своїх сусідів і партнерів, щоб вони приєдналися до нього на шляху сталого розвитку. ЄС продовжуватиме очолювати заходи та хоче створювати союзи з однодумцями [14].

У висновках Ради 2021 р. щодо реалізації зовнішнього напрямку *European Green Deal* вказано: послідовне досягнення зовнішньої політики у всіх відповідних галузевих сферах має вирішальне значення для успіху *European Green Deal*. Рада, зокрема, відзначає невід'ємний зв'язок між міжнародними діями в сфері клімату та навколишнього середовища. Враховуючи, що глобальний видобуток і переробка ресурсів, включаючи енергію, є причиною половини викидів парникових газів і понад 90%

втрати біорізноманіття, Рада закликає відновити зусилля щодо обмеження викидів у цих секторах за допомогою політики або інновацій відповідно до принципів кругової економіки. ЄС також закликає створити глобальну рамкову програму з біорізноманіття на період після 2020 р., щоб зупинити втрату біорізноманіття як результат 15 Конференції Сторін Конвенції про біологічне різноманіття. Рада, зокрема, зазначає, що зміна клімату, погіршення стану океану та прісної води, вирубка лісів та втрата біорізноманіття тісно взаємопов'язані. ЄС та держави-члени вирішуватимуть ці питання в терміновому порядку і нагадують про необхідність тіснішої співпраці та взаємодії з питань біорізноманіття, океану і клімату та інших проблем в межах відповідних ініціатив і Конвенцій ООН та інших міжнародних і регіональних напрямків. Рада визначає необхідність комплексного підходу до проблем пов'язаних з водою, включаючи взаємодію між кліматичною, енергетичною та водною дипломатією. Рада схвалює пропозицію Комісії щодо створення Глобального з альянсу з циркулярної економіки та ефективного використання ресурсів, що суттєво сприятиме досягненню цілей Паризької угоди та зменшенню втрати біорізноманіття [15, с. 13].

Стратегія *European Green Deal*, хоча й спрямована на вирішення кліматичних проблем, проте вона є багатоконтентною, адже в ній зосереджено різні галузі політики ЄС. Це і біорізноманіття, сільське господарство, торгівля, енергетика, промисловість. ЄС вже має в цих галузях як двосторонні, так і багатосторонні міжнародні угоди, але такі угоди самі по собі не можуть забезпечити сталий розвиток через зміни клімату. Тому, вирішення проблем клімату має бути комплексним, що реалізується, перш за все, за допомогою кліматичної дипломатії і в подальшому буде вдосконалюватися як в межах вже існуючих ініціатив, так і тих, що будуть формуватися в процесі вдосконалення міжнародного співробітництва в сфері екологічної дипломатії.

Висновки. Екологічна дипломатія – це новий феномен у міжнародних відносинах. У наукових дослідженнях вона трактується як переговорна взаємодія суб'єктів міжнародного права з питань екологічного порядку денного.

Екологічна дипломатія реалізується за допомогою різних методів і на різних рівнях. Перелік методів екологічної дипломатії постійно розширюється. Основною платформою багатосторонньої екологічної дипломатії є ООН. Європейський Союз є прикладом не лише першого в історії наднаціонального інтеграційного об'єднання, але й прикладом створення першої загальної екологічної політики і дипломатії, що дає підстави визнати його світовим лідером в сфері екологічної політики.

«Мережа зеленої дипломатії» є втіленням унікальної моделі успішної співпраці між національними дипломатичними структурами та дипломатичними структурами ЄС з питань охорони навколишнього середовища за кордоном.

ЛІТЕРАТУРА

1. Українська дипломатична енциклопедія : у 2 т. / редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. ; Нац. ун-т імені Тараса Шевченка ; Ін-т міжнар. відносин. Київ : Знання України, 2004. Т. 1. 655 с.
2. Mcintire D. Eco-Diplomacy: Building the Foundation. *The Foreign Service Journal*. 2014. URL: <https://www.afsa.org/eco-diplomacy-building-foundation> (дата звернення: 25.05.2022).
3. Weinber, C. From Environmental Diplomacy to Environmentally Sound Diplomacy. Conference Report Environmental Diplomacy, USA : The Johns Hopkins University, 1998. P. 25–30.
4. Global Diplomacy: An Introduction to Theory and Practice / by Thierry Balzacq, Frédéric Charillon, Frédéric Ramel. Palgrave Macmillan; 1st ed. 2019. 417 p.
5. Masters, L. Environmental diplomacy. In: G. Martel, ed., *The encyclopedia of diplomacy*. Chichester : Wiley-Blackwell, Pp. 1–14.
6. Glibova S. Environmental Diplomacy as a form of Cooperation between International Actors. URL: <http://conference.nau.edu.ua/index.php/Congress/Congress2020/paper/viewFile/7852/6480> (дата звернення: 25.05.2022).
7. Яковюк І. В. Субсидиарність як принцип взаємовідносин національних держав і Європейського Союзу. *Вісник Академії правових наук України*. 2004. № 4. С. 22–30.
8. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016E/TXT> (дата звернення: 25. 05. 2022).
9. Consolidated version of the Treaty on European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:12016M/TXT> (дата звернення: 25.05.2022).

10. Decision (EU) 2022/591 of the European Parliament and of the Council of 6 April 2022 on a General Union Environment Action Programme to 2030. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32022D0591> (дата звернення: 25.05.2022).
11. Multilateral environmental agreements to which the EU is a contracting party or a signatory. URL: https://ec.europa.eu/environment/international_issues/pdf/MEA_Table_LIST_2017.doc (дата звернення: 25.05.2022).
12. Presidency Conclusions, Thessaloniki European Council, 19–20 June 2003. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/doc_03_3/DOC_03_3_EN.pdf (дата звернення: 25.05.2022).
13. Green Diplomacy Network – what is in a name? URL: <https://www.egmontinstitute.be/green-diplomacy-network-what-is-in-a-name/> (дата звернення: 25.05.2022).
14. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the regions. *The European Green Deal*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2019:640:FIN> (дата звернення: 25.05.2022).
15. Council conclusions on Climate and Energy Diplomacy – Delivering on the external dimension of the European Green Deal. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/48057/st05263-en21.pdf> (дата звернення: 25.05.2022).